

МУГАЛЛИМ ХЭМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРҮҮ

ISSN 2181-7138

№ 1 / I 2021 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Өсербай ӨЛЕҰОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Кеңесбай ДАУЛЕТЯРОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Батырбек КАИПБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Гулмира КАРЛЫБАЕВА
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Зухра СЕИТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Ризамат ШОДИЕВ
Ойбахор ШАМИЕВА
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шөлкемлестиріушілер:

Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириу
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хэм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гууалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған узиндилер «Мугаллим хэм узликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетилуи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлұматларға автор жууанкер.

MAZМУНЫ

БАСЛАЎҶИШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТЎРБИЯ

Mardonov Sh.Q., Abdullayev A.A. Maktabgacha ta'lim muassasasi va maktab hamkorligi	4
Mahmudova D.B. Maktabgacha ta'limda qo'llaniladigan o'yinlar va ularni tashkil etish metodikasi	8
Shanasirova Z.Yu. Xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash hamda nutqini rivojlantirish	13
Abdullayeva M.Dj. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning estetik rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlar	17
Narimbayeva L.K. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalq og'zaki ijodi namunalariidan foydalanishning ahamiyati	20
Nosirova R.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa ta'limi va tarbiyasining mohiyati ..	22
Xolmatova S.K. Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiya berishda Sharq mutafakkirlari fikrlaridan foydalanish ahamiyati	26
Maripova N.H. Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiya	28
Sanakulova A.R. Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbarlarida huquqiy tarbiyani rivojlantirish	31
Teshabayeva Z.S. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya maqsadi	34
Nasirova Z.X. O'yin turlari: ijodiy o'yinlar, qoidali o'yinlar, milliy o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlari	38
Shanasirova Z.Yu. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning ahamiyati	43
Jo'raboyev A.B. Maktabgacha ta'lim tizimida ma'naviy qadriyatlarini singdirish amaliyoti	48
Abdullayev A.A. Maktabgacha ta'lim muassasalarida rahbarlik qilish va tashkil etishning zamonaviy usullari	51
Achilova M.S. Maktabgacha ta'lim muassasalarida estetik tarbiyaning mazmuni	55
Ochilov F.I., Xusanova N.B. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy pedagogik kompetentsiyalarni shakllantirish talablari	58
Narimbetova Z.A., Asqarova N.J. Boshlang'ich sinf matematika darslarida didaktik o'yinlarning ahamiyati	62
G'ulomova X. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida maqollar estetikasi	67
Умарова З.А. Бошланғич таълимда педагогик жараён	70
Жабборова О.М., Сайидганиева З.С. Бошланғич таълим педагогикаси: мазмун ва моҳият	74
Quzmanova G.B., Ergasheva M.E. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ota-onalar yig'ilishini samarali tashkil etish	78
Мамадалиев К.Р. Бошланғич таълим йўналиши ўқув фанлари тузилмаси ва зamonaviy ўқув адабиётларини яратиш принциплари	80
Тожибоева Г.Р., Крымская Э. Проблемы развития творческих способностей в процессе становления будущего учителя начальных классов	86

ТИЛ ҲАМ ҲДЕБИЯТ

Matchonov C., Xolikuilova Ф. Ўқувчиларнинг нутқий кўникмаларини шакллантиришда матннинг лингводидактик тахлили	91
Шерматова У.С., Жабборова О. М. Самостоятельное чтение и интерпретация правды жизни	95

turilishini ta'minlaydi. Bu maqsadlar uchun ma'muriyat ruhiy-pedagogik o'qitishning huquqiy va iqtisodiy uyg'unlanishini ta'minlaydi; xodimlar malakasini oshirishga bevosita maktabgacha ta'lim muassasasida shart-sharoit yaratadi, murabbiylik harakatini rivojlantiradi; mamlakatda va chet ellarda pedagogik va boshqa fanlar erishgan yutuqlar haqida axborot beradi.

Ma'muriyat jamoat tashkilotlari bilan birgalikda maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlarini attestatsiyadano'tkazish uchun optimal shartsharoitlarni ta'minlaydi, ulargao'z vaqtida zarur metodik yordam ko'rsatadi. Maktabgacha ta'lim muassasasida kadrlar zaxirasi shakllantirilib, ular bilan ish olib boriladi. Ta'lim-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish maqsadida, umumiy yig'ilish qarori bilan, maktabgacha ta'lim muassasasida yangi pedagogik texnologiyalarni amalda qo'llash ishlari amalga oshiriladi.

Adabiyotlar:

1. Djanpeisova G.E. Modern aspects of mathematics education of preschool children. / Methodical aid. T.: TSPU named after Nizami, 2017. – 106 p. 14.
2. Djuraeva D.R.- Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning zamonaviy tendentsiyalari. Услужбий қўлланма - Т.: 2015 15.
3. Jumaev M. Boshlang'ich matematika nazariyasi va metodikasi. KHK uchun o.,quv qo.,llanma. T.: Ilmi-Ziyo, 2017. 16.
4. Jumaev M. Matematika o'qitish metodikasi. / OTMlar uchun dastur. T.: Sharq, 2016. 17.
5. Kayumova N.M.- Maktabgacha pedagogika. O'quv Qo'llanma- T.: 320 b.

РЕЗЮМЕ

Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida rahbarlik qilish va tashkil etishning zamonaviy usullari yoritilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье описаны современные методы лидерства и организации в дошкольном образовании.

SUMMARY

The article describes modern methods of leadership and organization in preschool education.

**МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАЛАРИДА ЭСТЕТИК
ТАРБИЯНИНГ MAZMUNI**

Achilova M.S.

TVChDPI Maktabgacha ta'lim kafedrasida o'qituvchisi

Tayanchso'zlar: maktabgacha ta'lim, estetiktarbiya, estetik taraqqiyot, shaxsning estetik ongi, estetikidrok.

Ключевые слова: дошкольное образование, эстетическое воспитание, эстетическое развитие, эстетическое сознание, эстетическое восприятие.

Key words: preschool education, aesthetic education, aesthetic development, aesthetic consciousness, aesthetic perception.

Maktabgacha ta'lim muassasasi uzluksiz ta'limning birinchi qadami bo'libgina qolmay, balki faol, ijodkor va ma'naviy jihatdan boy shaxsni shakllantiruvchi ilk pog'ona hamdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi Qarori bunga dalildir. Maktabgacha ta'lim muassasasi (MTM)larida ta'lim-

tarbiya jarayonini yuqori saviyada tashkil etish tarbiyalanuvchilarga ta'limning keyingi bosqichlarida qiynalmasdan davom ettirishga imkoniyatlar yaratadi. Ta'lim samaradorligini ta'minlovchi asosiy shartlardan biri – bolalarning ingliz tiliga ijobiy munosabatini rag'batlantirish va turli xildagi ta'lim vositalaridan foydalanish hisoblanadi. Bu vositalar ichida pedagogik texnologiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblangan didaktik o'yinlar asosiy o'rin tutadi. Shuningdek, dars samaradorligini ta'minlashda ta'lim vositalaridan foydalanish, darslarda muammoli vaziyatlarni vujudga keltirishga xizmat qiluvchi va texnologik xarakterdagi didaktik o'yinlarning imkoniyatleri beqiyosdir.

San'at va hayot go'zalligi bilan tanishtirib borish, hissini tarbiyalab qolmay, shu bilan bir birida uning xayol va fantaziyasini ham rivojlantiradi. Bolalarni go'zallikka oshno qilish ularda hayotiy voqealarni turli tushunish, olijanob his-tuyg'ularni va intilishlarni shakllantirishga yordam beradi. Bolalarda go'zallikni idrok qilishni tarbiyalash orqali ularda boshqa kishilarning kechinmalarini xis eta bilish, kishilarning xursandchiliklariga sherik bo'lish, qayg'usini birga baham kurish kabi xususiyatlar tarkib toptiriladi.

Estetik taraqqiyot shaxsning estetik ongi, munosabati va estetik faoliyatining shakllanishi va takomillashuvida o'zaro talab etadigan jarayondir. Shaxsning estetik taraqqiyoti ijtimoiy-tarixiy va estetik tajribani ijodiy o'zlashtirish natijasida yuzaga keladi. Bu har xil yo'llar va shakllar orqali amalga oshiriladi. Shaxsning estetik jihatdan rivojlanishida ma'lum maqsadga qaratilgan ta'lim va tarbiya hal etuvchi rol o'ynaydi.

Estetik ehtiyoj-kishi borliqni, badiiy faoliyatni uning har xil ko'rinishlarida estetik idrok etishga undovchi subyektiv omildir. Estetik ehtiyoj guzallik turrisidagi fanning rivojlanish qonuniyatlarini yanada chuquroq o'rganishga undaydi [2].

Estetik qiziqish shaxsni san'at asarlarini, tevarak-atrofdagi borliqni estetik idrok etishga va estetik faoliyatga yunaltiradi. Estetik qiziqish estetik ehtiyojni yuzaga keltiradi. "Estetik tarbiya" tushunchasi bilan bir qatorda "badiiy tarbiya" tushunchasi ham mavjuddir [1].

Badiiy tarbiya san'at asarlari orqali tarbiyalashdir. U shaxsda san'at asarlarining shakl va mazmunini estetik idrok etishni rivojlantirish, badiiy didni shakllantirish va san'atning ma'lum turlari buyicha ijodiy faoliyatni, ijrochilik qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgandir. Uning natijasi paydo bulishida, uni amaliy faoliyatda qo'llashda, o'z bilim va taassurotlarini qo'sha bilishda, his tuyg'ulari va fikrlarini samimiyat bilan ifodalashda namoyon bo'ladi.

Estetika tabiatdagi, jamiyatdagi moddiy va ma'naviy madaniyat buyumlarida aks etgan, shuningdek estetik ongning paydo bo'lishi, rivojlanishi va vazifasi to'g'risidagi qonuniyatlarni, obyektiv borliqni estetik bilishning muhim usullaridan biridir. Go'zallik bilan uchrashish kishida estetik his, ruhiy hayajon, begaraz quvonch uygotadi.

Estetik xisda idrok etilayotgan voqelikka nisbatan xudbinlik oxangi, shaxsiy manfaat nuqtai nazaridan garazli qarashlar bo'lmaydi. N.G. Chernishevskiy bu to'g'rida shunday yozadi: «Kishidagi go'zallik hosil qilgan sezgi, odam eng yaqin kishisi bilan uchrashganda paydo bo'ladigan porloq quvonchga o'xshaydi. Biz go'zallikni beqiyos sevamiz, undan eng yaqin kishimizni uchratganda quvonganda zavqlanib quvonamiz». Go'zallik insoniyatning butun tarixiy taraqqiyoti davomida yaratiladi va madaniy-tarixiy tajribaning bir qismini tashkil etadi. Uning mavjudligi, obyektivligi yosh avlodga estetik tajribani sistemali ravishda singdirish va shu orqali ularning estetik tomondan taraqqiy etishini ta'minlaydigan estetik tarbiya nazariyasining faol usullarini ishlab chikishga yo'naltiradi. Bunda tarbiya va ta'lim jamiyatning estetik madaniyatini o'zlashtirishning asosiy vositasi hisoblanadi. Estetik va ahloqiy tarbiyaning o'zaro bogliqligi shundaki, kishining go'zallikni idrok etishdan uygonishi uning boshqa kishilarga yaxshilik qilganidan xursand bo'lishiga o'xshab ketadi [6].

Aksincha, go'zallikni ko'ra bilmalik, undan zavqlanmaslik yomon ishlarni qilishga

olib keladi [5]. San'atning tarbiyaviy kuchi shundaki, u odamni hayotdagi voqealarni, hodisalarni chuqur his-hayajon bilan idrok etishga majbur etadi. Estetik tarbiya mehnat tarbiyasi bilan chambarchas bogliqdir. Mehnat faoliyati bolalarni quvontiradi, ular birona foydali ishni bajarayotib kerakli narsani yasay otib, o'zlarining kuch va imkoniyatlari o'sib borayotganini sezadilar. «Go'zallik quvonchisiz mehnat quvonchi bo'lmaydi,- deb yozganedi V. A. Suxomlinskiy, - ammo bo'larda go'zallik bola ega bo'layotgan narsa emas, balki birinchi navbatda u yarata yetgan narsadir. Mehnat quvonchi – bu turmush quvonchidir». Agar inson estetik jihatdan tarbiyalangan bo'lsa, u harqanday qiyinshda ham go'zallikni ko'ra oladi va uni yaxshi, zo'r shavq-zavq bilan bajaradi. San'at uzinging hissiy ta'sir kuchi bilan kishining faqat hissini emas, fikr va irodasini ham maftun etadi, uning tarbiyalovchi roli ham mana shunda namoyon bo'ladi, shuning uchun u estetik tarbiyaning mazmuni va vositasi hisoblanadi.

Ko'pchilik pedagog va psixologlarning tadqiqot ishlaribolalarning ijodiy faoliyatlari, hissiyotlari, estetik tasavvurlarining o'ziga xos xususiyatini va ulardagi estetik tasavvur va hissiyotlarning qanday rivojlanishini ochib bergan. Bu tekshirishlar bolalardagi estetik tasavvur va hissiyotlarni rivojlantirishni ulardagi ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish bilan birga qo'shib olish borish kerak [7], degan xulosaga olib keldi. Estetik tasavvurning o'ziga xosligi shundaki, idroknig boshqa turlariga qaraganda narsalarni his qilish shakli «ko'rinadigan» va «eshitiladigan» narsalar butunlay boshqa mazmun kasb etadi. Oddiy idrok qilishda narsalarning ko'rinishi, ohangdorligi unchalik muhim bulmay, balki uning ahamiyati muhimdir. Estetik idrok qilishdasa eng muhimi idrok qilayotgan narsaning obrazi, uning ifodali tomonlarini, nozik ranglarini ko'ra bilish talab qilinadi. Shuning uchun estetik tarbiya yuqori darajadagi sensor madaniyatni, kuzatuvchanlikning rivojlangan bo'lishini talab etadi. Kishi narsa va hodisalarga go'zallik mezoniga asoslangan holda, alohida qadr-qiyamat bilan yondoshgandagina estetik kechinmalar paydo buladi. Estetik hislar fikrlash bilan bevosita bog'liqdir.

Estetik kechinmalarda hap doim xayol ishtirok etadi, busiz guzallikni idrok etish ham, ijodiy faoliyatni rivojlantirish ham mumkin emas. Xayol faoliyat jarayonida shakllanadi. O'yin, rasm chizish, ertaklarni eshitish xayolning ishlashini talab etadi. Dastlabki va xayol faoliyat jarayonida narsalar bilan ta'sir etish natijasida yuzaga keladi. Keyingi bosqichlarda esa ijodiy faollkning tashqi shakllaridan sekin-asta fikrlashga utadi. Bola rasm chizganda yoki uynaganda obrazni tasvirlashdan yoki ifodalashdan oldin shu obrazni xayolida yaratadi. Badiiy asarlarni idrok qilganda ham xuddi shunga uxshash voqea yuz beradiki, bolalar asardagi qahramonlarga xayolan qo'shilib, ularning xatti-harakatlarida uz xayollari bilan qatnasha boshlaydilar.

Demak, estetik kechinmalar murakkab xodisa bo'lib, hissiyotlar, xayol va fikrning faolishlashini, o'z fikr va hissiyotlarini ifodalashga, faoliyatga ehtiyoj to'g'ilishi kabi xususiyatlarni o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar:

1. Козлова С.А., Куликова Г.А. Дошкольная педагогика Москва «Академия» 2007 г.
2. Давидчук А.Н. Обучение и игра методическое пособие Москва «Мозаика – Синтез» 2004 г.
3. Усова А.П. Обучение в детском саду Москва «Просвещение» 1981 г.
4. Образовательная работа в детском саду по программе «Развитие» под редакцией О.М. Дьяченко, В.В. Холмовской. Москва. «Новаяшкола» 1996 г.
5. Yusupov O.N. Cognitive semantics in context. Wschodnio europejskie Czasopismo Naukowe 7 (2), 84-87.
6. Ш.А.Содикова. “Мактабгача педагогика”. “Тафаккур сарчашмалари”, Т.:2013 й.

7. Н.М.Каюмова “Мақтабгача педагогика”. “ТДПУ” нашриёти, Т.: 2013

РЕЗЮМЕ

Bugungi kunda ta'limda amalga oshirilayotgan islohatlar maktabgacha ta'lim tizimini ham chetlab o'tmadi. Maktabgacha ta'lim tizimiga yangicha yondashuv asosida noan'anaviy darslarni tashkil etishning mazmun-mohiyati, bog'cha yoshidagi bolalar tarbiyasiga e'tibor shuning jumlasidan. Yuqoridagilardan kelib chiqib maqolada maktabgacha ta'lim muassalarida estetik tarbiyaning mazmuni tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ

Текущие реформы в системе образовании не обошли стороной систему дошкольного образования. Сущность организации нетрадиционных занятий на основе нового подхода в системе дошкольного образования, в том числе с ориентацией на воспитание детей дошкольного возраста. На основании изложенного в статье анализируется содержание эстетического воспитания в дошкольном образовании.

SUMMARY

Current education reforms have not bypassed the preschool education system. The essence of the organization of non-traditional lessons on the basis of a new approach to the preschool education system, including the emphasis on the upbringing of children of kindergarten age. Based on the above, the article analyzes the content of aesthetic education in preschool education.

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARIDA KASBIY PEDAGOGIK KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH TALABLARI

Ochilov F.I.

Toshkent viloyati CHDPI, “Boshlang'ich ta'lim” kafedrası o'qituvchisi

Xusanova N.B.

Toshkent viloyati CHDPI, BOT 18/2 guruх talabasi

Tayanch so'zlar: kompetentlik, kompetensiya, kasbiy kompetensiya, kasbiy shakllanish, nutq, bilim, ko'nikma, malaka, mahorat, amaliy tajriba, dunyoqarash.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, профессиональная компетентность, профессиональное формирование, ораторство, знания, опыт, квалификация, мастерство, практический опыт, мировоззрение.

Key words: competently, competence, professional competence, professional formation, orates, knowledge, experience, qualifying, skill, practical experience, and worldview.

Bugungi kunda davlatimiz tomonidan ta'limga qaratilayotgan e'tibor barcha o'qituvchilarning o'z ustida ishlashi, tinmay izlanish olib borishi hamda o'quv jarayonini zamon talablari darajasida, ilmiy asosda tashkil etishlari uchun zaruriy sharoitlarni yaratib berish bilan bir qatorda, ta'lim sohasiga yosh mutaxassislar kelib qo'shilishiga imkoniyat yaratmoqda. Bu esa o'z navbatida, bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish yo'nalishlarida yanada yangi talablar qo'yadi.

Kompetentlik deganda shaxs bilim, ko'nikma va tajribalarining ijtimoiy-professional mavqei va o'ziga tegishli vazifalarni bajarish, muammolarni hal qilishga qodirligi hamda haqiqiy moslik darajasi tushuniladi. Kompetensiya keng qamrovli tushuncha bo'lib, inglizcha “competence”, ya'ni “mahorat”, “qobiliyat” degan ma'nolarni anglatadi. Bundan kelib chiqadiki, kompetensiya bilim, ko'nikma, malaka, qarashlar va shaxsiy sifatlarining namoyon bo'lishi yoki ta'sir ko'rsatish qobiliyati. [5]. Kasbiy kompetensiya kasb egasining